

ISTORIA POST—VOIEVODALĂ A CURȚII DOMNEȘTI DIN TÎRGOVIȘTE

CONSTANTIN MANOLESCU

MIHAI OPROIU

Studiul de față își propune să abordeze o perioadă aparent lipsită de însemnătate a istoriei Curții domnești din Tîrgoviște și de aceea, poate, tratată superficial de cercetarea istorică.

Se știe că mutarea capitalei la București nu a fost făcută brusc, ci a constituit un proces de lungă durată, de alternare succesivă, de dualism.

În ultimele lucrări privind istoria Bucureștilor, se subliniază dezvoltarea acestui oraș în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea, cînd devine „principala reședință domnească”¹. Se recunoaște însă că în perioada următoare Tîrgoviștea „recîștigă vechile poziții”², continuînd să se dezvolte și să rămînă reședință domnească alături de București pînă la sfîrșitul domniei lui Mihnea al III-lea.

Domnia lui Constantin Brîncoveanu înseamnă sfîrșitul definitiv al aspirațiilor Tîrgoviștei la rolul de reședință de scaun. Anul 1714 prezintă începutul istoriei post-voievodale a Curții domnești din Tîrgoviște. Complexul Curții domnești era compus — la părăsirea lui de către domnie — din palatele domnești, cele trei biserici, turnul Chindiei, fîșorul brîncovenesc, casa doamnei Bălașa, zidurile de incintă, casele conicilor și alte clădiri anexe.

Părăsirea Curții domnești din Tîrgoviște, de către domnii următori, pînă la Grigore al II-lea Ghica, a determinat o ușoară degradare a construcțiilor de pe teritoriul acesteia.

Singurul izvor scris din perioada respectivă este pisania de pe perețele ce desparte pronaosul de naos, care arată că „după aceea au fost putrezit șindrila bisericii și a caselor, iar cînd au fost la leatul 7243

---

1 Dan Berindei, **Orașul București — reședință și capitală a Țării Românești (1459—1862)**, S.S.I.F., 1963, p. 20.

2 *Ibidem*, p. 30.

(1735) domnea prea înălțatul domn Grigore voievod (...) din rivnă dumnezească îndemnatu-s-au de a învelit biserica și casele³.

În recenta lor lucrare N. Constantinescu și Cr. Moisesescu afirmă că „După moartea lui Constantin Brîncoveanu, Curtea domnească este părăsită și se ruinează⁴ făcînd să plutească incertitudinea în privința ruinării caselor domnești.

Cronica lui Radu Popescu nu vorbește de ruinarea lor de către turci, ci numai de căutarea bogățiilor domnului, aceasta neimplicînd distrugerea caselor domnești⁵.

În sprijinul acestei afirmații vine cronica lui Mitrofan Grigoraș, care subliniază că în 1716, austriei s-au retras din Tîrgoviște, considerînd-o greu de apărut de către un mic corp de armată, și s-au îndreptat către mănăstirea Mărgineni „luînd tunurile Curții domnești⁶”. Aceasta este o dovadă a faptului că, evident, Curtea domnească își conserva încă importanța ei militară. (Or, nu se poate vorbi despre importanța militară a unor simple ruine !)

O premiză pentru propagarea incertitudinii amintite apare din relatarea lui Dionisie Fotino : „Palaturile domnești care sînt încă în ruine se restaurase și se înfrumusețase în domnia lui Grigore vodă Ghi-ca II⁷”.

Reiese clar faptul că Fotino se referea la ruina Palatului domnesc, avînd ca an de referință începutul secolului al XIX-lea, cînd își alcătuiește lucrarea.

Evident că obsesia mitului bogăției Brîncoveanului⁸ a aprins în anii care au urmat morții acestuia imaginația domnilor, dintre ei doar Grigore Ghica al II-lea, pe drept sau pe nedrept intrînd în memoria posterității ca autor al unor sondaje de detectare a bănuitelor comori și „profanator de morminte”. Se poate că nepotul încerca să repare greșeala străbunicului său ce lăsase în părăsire, la porunca turcilor, casele domnești din Tîrgoviște. Legat mai mult de țară decît ceilalți domni favoriți, Grigore Ghica găsește un titlu de mîndrie în a nu lăsa în paragină de-a lungul celor două domnii, tradițiile acestui oraș.

Construcțiile de la Curtea domnească au de suferit de pe urma războiului austro-turc (1736—1739), deoarece turcii în retragere au dat foc acestor fortificații, astfel „la leat 7245 (1737) s-au ars de oști și bi-

3 N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, p. 104—105. Astăzi nu se mai păstrează decît un mic fragment.

4 *Curtea domnească din Tîrgoviște*, Ed. Meridiane, ed. a II-a, București, 1969, p.14.

5 Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Ed. Academiei R.S.R., 1963, p. 208.

6 D. Russo, *Studii istorice greco-române*, București, 1939, vol. II, p. 446—447.

7 Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenesci și a Moldovei*, trad. de G. Sion, București, 1859, vol. III, p. 156.

8 Și astăzi persistă legenda existenței unei trăsuri de aur, montată cu pietre scumpe, ascunsă într-o hrubă necunoscută a Curții domnești.

serica"⁹. La stricăciunile făcute de foc se adaugă apoi cele provocate de un mare cutremur încit „s-au surpat și turla și amvonul cel din afară”¹⁰.

Revenind domn, în 1748, Grigore Ghica, despre care Alexandru Xenopol spunea că „a reînviat obiceiul de zidiri sfinte”¹¹, repară amvonul și turla avînd ca ispravnic pe Grigore Razo „vel vornic za Tîrgoviște”, fiul lui Diamandache „vel vistiernic”.

Pisania bisericii domnești mai amintește că turnul și amvonul au fost zugrăvite „după cum se vede”, deci suprafața vechii picturi brîncovenești aparținînd echipei de meșteri condusă de Constantin Zugravu s-a restrîns. Faptul este evident, deoarece actualmente în zonele respective culorile sînt mult mai vii, deosebindu-se de pictura brîncovenească.

Se observă că, în a doua domnie, atenția sa nu se mai îndreaptă către palat, fiind foarte probabil că stricăciunile fiind evaluate la sume mari, visteria țării nu mai putea suporta cheltuielile.

Chezarie Daponte în „*Ephémérides daces ou Chronique de la guerre de quatre ans (1736—1739)*”¹² oferă o descripție a Tîrgoviștei de dinaintea acestui război: „*prea frumoasa și marea curte e cu totul pustie și „grădina plină de spini și mărăcină”*”.

„*Protocollum Provinciae Bulgariae et Valachiae*” aflat încă la sfîrșitul sec. al XIX-lea la mănăstirea catolică Sf. Francisc din Tîrgoviște, arată că la 1761 palatul domnesc din Tîrgoviște zăcea în ruine. Tot acest document arată că deasupra porții palatului se afla o inscripție brîncovenească¹³.

Deci, supoziția noastră se confirmă, palatul domnesc fiind deteriorat în mod evident în urma războiului din 1737.

În relatarea sa din 1778 Bauer arăta că în Tîrgoviște, pe lângă alte construcții, se găsea și un „palat domnesc” fără a menționa însă starea în care se afla¹⁴.

Afirmația lui Virgil Drăghiceanu, care interpreta această relatare a lui Bauer ca „o dovadă că palatul la 1778 era încă conservat”¹⁵, nu rezistă.

Altă știre referitoare la palat datînd de la începutul secolului al

9 N. Iorga, *op. cit.*, p. 104—105.

10 *Ibidem*, loc. cit.

11 A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, București, 1929, vol. IX, p. 92.

12 Apud N. Iorga, *Monumentele istorice românești și Daponte*, în „B.C.M.I.” 1933, p. 158.

13 *Arhiva istorică a României*, București, 1865, tom. I, partea a II-a, p. 53.

14 Bauer, *Istoria Moldovii și a României cu disertare asupra stărei acestor două provincii pe la anul 1781, cuprinzînd și memorii istorice și geografice*, trad. N. T. Orășeanu, București, 1857.

15 V. Drăghiceanu, *Călușul monumentelor istorice din jud. Dimbovița*. (Raport extras din expunerea situației jud. Dimbovița pe anul 1907), Tîrgoviște, 1907.

XIX-lea, aparținând lui Dionisie Fotino și fraților Tunusli constata că palatul se afla în ruine¹⁶.

După prima domnie a lui Grigore Ghica, nimeni nu-și îndreaptă atenția pentru refacerea și întreținerea palatului domnesc. Începînd cu această dată, doar biserica domnească se va mai afla în atenția voievozilor.

În anul 1785, biserica „*acum în cele de pe urmă stricîndu-se de întimplările vremilor și rămânând nu numai dezvelită, ci și încă și sfîntul altar deslîpit de biserică și bolta dărăpănată*“ este reparată prin contribuția bănească a domnului Mihai Șutu și doamna Sevasta Kalimachi la „*rugămîntea și indemnul lui jupîn Enache Văcărescu vel vistier și mare dicheofilax al bisericei*“¹⁷. Ienăchiță Văcărescu fiind prima personalitate literară care-și leagă numele de acest monument de cultură.

Reparațiile efectuate sînt însoțite și de repictarea zonelor afectate, pictor fiind „*Ioan Zugrah*“¹⁸. Cu toate încercările făcute de acesta, ca pictura să se apropie de cea inițială, se constată deosebiri în ceea ce privește factura artistică precum și tonusul de intensitate al culorii.

Repictarea bolții altarului reprezintă cea de a doua intervenție în pictura brîncovenească a bisericii.

Din sgrafitul lui Dumitrache Zugrav aflăm că se droge și „*turla a doua*“¹⁹ la scurtă vreme după realizarea acestor reparații, la 7 iulie 1796, în vremea domniei lui Alexandru Moruzi.

În timpul domniei lui Alexandru Ipsilante, Curtea domnească se bucură de atenția domnului. Astfel, la 11 septembrie 1797 se acordă pentru „*biserica din Curtea domnească de jos din Tîrgoviște și cea de sus și biserica Sfînta Vineri... să aibe 6 preoți și 2 diaconi, 4 cîntăreți și 5 grămăticiei scutiți de toate dările*“²⁰, dovadă că la acea dată, pe lângă cele două biserici, aflate în bună stare și astăzi, se afla încă în ființă și biserica de sus, aceasta fiind desigur biserica-paraelis din apropierea turnului Chindiei.

Marele cutremur din 1802 afectează toate trei bisericile din incinta Curții Domnești. Existînd deci ca biserică de cult în 1797 și nemaifiînd menționată în 1810 în catagrafia județului, reiese clar că ea nu putea fi afectată decît de cutremurul din 1802. Distrugerile fiind foarte mari, aceasta nu a mai fost reparată ca celelalte două.

Pe vremea lui Constantin Ipsilante (1802—1806), în urma cutremurului despre care am vorbit, „*fiîndcă se deslegasă și biserica să pără-*

16 D. Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 156; Frații Tunusli, *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, în traducerea lui G. Sion, București, 1863, p. 177.

17 N. Iorga, *Inscripții din bisericile Pomânei*, vol. I, p. 104.

18 *Ibidem*, loc. cit.

19 Sgrafitul se află pe stilpul dinspre altar aflat în partea de nord a bisericii Domnești. Vezi și „*Glasul bisericii*“, an XXV, nr. 9 — 10, 1966, p. 892.

20 V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, București, 1897, vol. VIII, p. 328.

sise²¹, preoții și locuitorii Țirgoviștei cer ajutorul lui vodă „ca să drea-gă biserica din Curtea domnească”. Se acordă 500 de taleri de la vistierie și alți „1000 ce trebuiau strinși de la cei care se hrăneau pe moșia domnească, precum și vreo cîțiva din locuitorii mahalalelor”. Cu efectuarea lucrărilor era însărcinat biv-vel banul Scarlat Ghica, care cu a-acei bani „*prin silința și osirdia să se facă dregerea acestei biserici*”²².

Este de presupus, avînd în vedere forța acestui cutremur, care afectează numeroase construcții dimbovițene, că va fi afectat puternic și ruinele palatului domnesc, accentuînd procesul de degradare al acestuia.

Domnia lui Ioan Gheorghe Caragea (1812—1818) a reprezentat un moment dramatic din istoria Curții domnești. Într-o constatare a vel-logofătului Istratie Slătineanu din 28 februarie 1813, la reclamația făcută de eclesiarhul bisericii domnești și adresată lui Caragea, se afirma că „*bisericele acestea fiindcă sint domnești ale scaunului domnesc cel vechi din Țirgoviște și au ajuns la dărăpănare... să nu ajungă la prăpădenie și pustiire, li s-ar cuveni ajutor*”²³.

Insensibil la constatarea vel-logofătului Slătineanu, Caragea aprobă mai degrabă cererea lui Isac Ralet. Acesta cere domnului, în septembrie 1813 permisiunea de a-și clădi o casă pe locul fostului palat.

În petiția sa se arată că „*în orașul Țirgoviște sint niște surpături de ziduri ce au fost odinioară curte domnească intru fericire de domni ai țării, iar acum este a înălțimei tale ca un domn și oblăduitor ce te afli pe pămîntul țării*”. În continuare, cererea, deasupra tendențiozității ei dezonorante, are valoarea unei prime descrieri a palatelor domnești ruinate: „*însă surpăturile acelea de ziduri sint cu totul netrebuincioase rămîind a fi numai pentru incuibirea păsărilor sălbatice*”. Se subliniază în încheiere că „*aceste surpături nici odinioară n-au fost de trebuință, nici pentru prea luminații domnii*”, (autorul se referă la domnii din perioada postvoievodală a Curții domnești — n. n.) *ce au stătut după vremi și țării nici vreo trebuință a locului, fiind de tot dărăpănat și de nici o treabă, ca un lucru dar netrebuincios, care nici a adus, nici poate aduce folos...*“

Coroborînd acest fragment final cu primul dintre cele citate, se mai poate desprinde concluzia că deși în ruină denumirea de Curte Domnească n-a fost nici un moment o metaforă, ci o realitate, domnul țării — deși rezident la București — fiind „de jure” stăpînul Curții părăsite de la Țirgoviște.

Fără nici o strîngere de inimă față de cele mai importante vestigii ale istoriei românești, domnul fanariot a aprobat cererea boierului, considerînd și el că „*nu sint de nici o trebuință, nici domniei nici țării*”²⁴.

21 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 375.

22 *Ibidem*.

23 *Ibidem*, loc. cit.

24 V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. X, București, 1900, p. 114—115.

Din fericire, cu toată bunăvoința domnească Isac Ralet nu va reuși să-și îndeplinească dorința.

Prezența în această perioadă postvoievodală a numeroase însemnări pe cărțile bisericii, precum și a numeroase sgrafite consemnând evenimente importante pentru istoria țării²⁵ subliniază permanența conștiinței de veche și perpetuă vatră strămoșească a Curții domnești de la Tirgoviște. Ele demonstrează că cererea lui Ralet este un simplu accident care nu este capabil — cu toată repetata lui citare în diverse lucrări — să obscurizeze atitudinea de continuu interes a maselor populare față de aceste glorioase rămășițe strămoșești.

Această conștiință a valorii vestigiilor naționale pe care le reprezenta perimetrul Curții Domnești, își găsește contururi mai precise în urma mișcării revoluționare a lui Tudor.

Pe această linie se înscrie nemulțumirea exprimată în pitacul lui Răducanu Cornescu din 1832, care, în trecere spre tribunalul orășenesc, a văzut „*săpîndu-se dinaintea porții Curții domnești și astupîndu-se drumul ce merge pe dedesubtul clopotniței* (actuala intrare în Curtea domnească — n.n.) *lucru cu totul împotriva bunei orînduiei*”²⁶.

Magistratul orașului încearcă și reușește într-adevăr să oprească construcția proiectatei binale pe teritoriul Curții Domnești.

Un rol important în istoria conservării conștiinței a vestigiilor Curții și a rolului acestora în procesul de regenerare națională a jucat-o romantismul românesc care, aducînd în circuitul literar tema ruinelor, a reușit să impună linia tonică a reflecției volneyene, a ridicat ruinele la rang de simbol național, văzînd în ele exemplul unei glorii care se va fi vrut înviate.

Începînd cu Iancu Văcărescu (1819), care amintea printr-o simplă descripție ruinele Tirgoviștei, trecînd prin Cîrlova (1828), Grigore Alexandrescu (1832 și 1844) și I. H. Rădulescu, tema ruinelor în literatura românească, cu rare excepții, fără valoare deosebită,²⁷ are ca subiect ruinele fostului palat domnesc din Tirgoviște.

Vrem să subliniem faptul că poezia lui Grigore Alexandrescu are o certă valoare fie numai folclorică, prezentîndu-ne pentru prima dată cîteva fragmente din legendele care circulau în prima jumătate a secolului al XIX-lea în legătură cu ruinele Tirgoviștei.²⁸

Cercetătorul Ion Negoescu, fost profesor secundar la Tirgoviște,

25 Vezi N. Iorga, *op. cit.*, vol. XV, p. I și II; Panait I. Panait și Ioana Cristache Panait, *Sgrafite în biserica Curții domnești din Tirgoviște*, în „Glasul bisericii”, nr. 9—10/1966, p. 884—893.

26 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tirgoviște, dos. nr. 4/1832, f. 7.

27 cf. *Primii noștri poeți*, ESPLA, 1954 (Iancu Văcărescu — Primăvara amorului, V. Cîrlova — Ruinurile Tirgoviștei, I. H. Rădulescu — O noapte pe ruinele Tirgoviștei).

28 cf. Grigore Alexandrescu — *Poezii*, ESPLA, 1956 (Trecutul la Mănăstirea Dealu).

sublinia într-o lucrare a sa : „*Tirgoviștea... dar mai ales cu ruinele elocvente ale Curții Domnești, cu zidurile surpate ale cetății și turnul Chindiei a avut... un strălucit rol în mișcarea de renaștere națională și politică românească. Ea devenise simbolul puterii și libertății, cetatea mintuirii neamului în vatra căreia arsesse nestins focul credinței neatinse și al demnității neînfrinte*”²⁹.

În condițiile social-istorice nou create, în urma interesului stîrnit de mișcarea literară românească și a primelor încercări de istoriografie românească modernă a vremii subliniate mai sus, se acordă un interes sporit vestigiilor domnești de la Tirgoviște.

Bouquet le immortalizează ca o imagine esențială a albumului, iar J. A. Vaillant, ne trasează, un an mai târziu, (1844) aceleași contururi din planuri mai complexe : „*am vizitat palatul, am măsurat curtea de o sută măsuri patrute, m-am cufundat în mijlocul ruinelor... nevăzînd decît subterane pe jumătate, bolți dărîmate, coridoare, astupate prin năruirea zidurilor*”. Tot el întîlnea un singur turn „*rămas în picioare și aproape intact, dar scara care conducea către creneluri a fost luată. El are 60 de picioare înălțime și 30 măsuri pătrate. La bază se înălța în taluz pînă la o înălțime egală de unde urca înconjurat de un diametru de 15 picioare*”³⁰.

Contaminat de acest interes pentru regenerarea noastră națională, domnul Gh. Bibescu, în virtutea drepturilor voievodale asupra perimetrului Curții domnești, ia inițiativa primelor încercări românești de restaurare a vestigiilor noastre istorice.

Pînă la Bibescu, singurul domnitor a cărui vizită este consemnată într-un sgrafit aflat în Biserica domnească³¹ este N. Mavrogheni. Venirea sa rămînînd fără urmări notabile.

Spre deosebire de predecesorii săi, Gh. Bibescu va acorda o atenție deosebită Curții domnești din vechea reședință. O primă vizită o face la „leat 1844, august 23”, cînd se consemnează că „au venit mîria sa Gh. Bibescu voievod aici, în Biserica domnească”³², lucru confirmat și de ziarul oficial.

După ce vizitează cîrmuirea, tribunalul și magistratul, a doua zi după sosire, vizitează și monumentele istorice ale orașului, Mitropolia și „*uriașa culă (Turnul Chindiei — n.n.) și biserica ce au rămas din vechea Curte domnească, neputîndu-se sătura de a privi cu sufletească durere și intru toate amănunturile lor aceste ruine triste și împustiite rămășițe*”

29 Ion Neogescu, **Poezia ruinelor Tirgoviștei**, București, 1942, p. 3—4.

30 J. A. Vaillant, **La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or Ardaliens, Vallaques et Moldaves...**, Tom III, Paris, 1844.

31 I. Cristache Panait și Panait I. Panait, loc. cit., p. 890.
din Tirgoviște”, în „Glasul bisericii”, nr. 9—10/1966, p. 890.

32 N. Iorga, op. cit., vol. XV, partea a II-a, p. 368—369.

din monumentele slavei strămoșești și a poruncit a se drege și a se preinnoi îndată aceste falnice zidiri ca să scape din ghiarele vremii și să slujească de pomenire, mîngîietoare pentru țarina vitejilor ce le-au întemeiat și de indemn puternic urmașilor ca să-și aducă aminte ceea ce au fost și ceea ce pot fi..."³³

Articolul continuă în același stil retoric pe mai multe rînduri. Credem necesar să reținem că „măria sa a pornit din înflăcărată rivnă pentru restatornicirea monumentelor celor vechi”.

Vizita are, evident, un caracter simbolic, fiind omagiul pe care noul domn îl aducea glorioșilor voievozi rezidenți la Tîrgoviște și mai presus de toate întîiului întregitor de neam, după cum însuși spunea domnitorul cu această ocazie: „este firesc lucru ca ei (LOCUITORII TÎRGOVIȘTENI — n.n.) să vadă cu bucurie și dragoste pe prințul și oblăduitorul țării, căci rîu este loc aici care să nu aducă aminte că acest oraș a fost leagănul domniei”.

Cu această ocazie domnitorul constată starea importantelor monumente tîrgoviștene și-și schițează liniile principale ale viitoarelor sale intervenții de restaurare. În publicația pentru scoaterea la mezinat a refacerii Mănăstirii Dealu, din 25 februarie 1846, semnată de M. Florescu, se arată că „a vedea pietrele ce sînt a se pune în această lucrare, căci trebuie să se lucreze acele pietre și să se puie în forma și chipul cu care se află acum cele în ființă”³⁴, fapt care indică începerea unor lucrări de reparație la acel monument în cursul anului 1846.

Cu prilejul celei de a doua vizite, din 4 septembrie 1846, magistratul orașului, în cuvîntarea de salut adresată domnului, arată că „visul îmbusătățirilor — scînteiere de demult foarte dorită, dar păstrată a se dobîndi sub înțeleapta oblăduire a mării voastre și pentru care supușii orașeni luînd îndrăzneala a năzui prin jelbi la milostiva înălțimii voastre, binevoști a porunci de s-au pus la cale cele cîte s-au început a se face renașterea lui”³⁵.

Deși nu reiese cu evidență că au început lucrările de restaurare la Curtea domnească nici din înștiințarea Departamentului din Lăuntru către cîrmuirca județului Dimbovița despre viitoarea vizită a lui Bibescu pe 10—11 septembrie 1847 „vor vizita drumul proiectat între Fitești și Tîrgoviște și clădirile ce să lucrează la mănăstirea Dealu”³⁶.

În raportul arhitectului Ioan Schlatter către Departamentul Creștină din 13 noiembrie 1847 se arată că :

„Turnul (CHINDIA — n.n.) din orașul Tîrgoviște s-a ridicat pînă la jumătate din înălțimea hotărîtă. Soclul ce are o înălțime de vreo 4 stîinjeni s-au îmbrăcat pînă sus cu piatră, iar trupul de la soclu s-a zidit

33 Vestitorul românesc, nr. 68, din 29 august 1844.

34 Gazeta oficială, 28 februarie 1846, p. 53—54.

35 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 58/1846, f. 10.

36 Ibidem, dos. nr. 63/1847, f. 18.

în pereghel de cărămidă, ce se va tencui în urmă”.

Raportul mai dă amănunte asupra dificultăților și soluțiilor constructive din timpul restaurării parțiale: „*În proiectul turnului se hotărîse ca să rămîie toată zidirea cea veche și a se îmbrăca numai pe dinaforă, aceasta însă nu s-a putut face fiindcă cînd s-a început lucrarea, s-a văzut că toată zidirea era alcătuită prin mai multe adausuri, care, neavînd nici o legătură, amenința cu căderea; așa dar trebuînta cerea a se dărîma soclul cel vechi și a se zidi peste tot din nou; aceasta a îndoit lucrarea, fiind însă o întimplare neprevăzută*”.

Schlatter adăuga în continuare că „toate lucrările mai sus zise se vor putea isprăvi în cursul anului viitor de nu va fi lipsă de material și de lucrători”.³⁷

Amploarea revoluției de la 1848 trece însă pe plan secund lucrările de restaurare de la Tirgoviște. Ele au fost reluate în anii următori, fiind terminate în 1851.

Ne permitem a face o scurtă precizare în ceea ce privește dărîmarea definitivă a bisericii — paraclis, survenită în urma lucrărilor de restaurare a turnului Chindiei.

Luînd ca punct de plecare desenul executat de M. Bouquet și analizîndu-l, N. Constantinescu observă în spatele turnului Chindia un parament — aproximativ la 3—4 m. înălțime, pe care îl consideră a fi absida de nord a bisericii — paraclis³⁸. Cercetătorul greșește, afirmînd că a fost dărîmată definitiv în 1844, fiind acoperită ulterior pe pămînt pînă la săpăturile lui Virgil Drăghiceanu. Biserica — paraclis se afla în aceeași situație la 1847, și 1850 după cum reiese din desenul lui Ioan Fucea³⁹ și Kirculescu⁴⁰, dărîmarea bisericii făcîndu-se după 1850.

Intr-o adresă către Departamentul Credinței, a arhitectului Schlatter se arată: „*Conform ordinului nr. 2885 și 2884 din anul încetat, subsemnatul predînd Chindia din orașul Tirgoviște magistratului local...*”⁴¹, recunoscîndu-se deci, că din acel moment turnul Chindia trece în proprietatea orașului.

După reparațiile executate turnului Chindiei, starea sa bună a făcut ca să fie solicitat pentru unele treburi curente ale orașului.

Firmanul dat de cîrmuirea județului la 24 martie 1855, aducea la cunoștința magistratului că Departamentul Trebilor din Lăuntru

37 Pavel Chihaiia, **Două rapoarte ale arhitectului Ioan Schlatter din anul 1847**, în „Biserica ortodoxă română”, an LXXXVI, nr. 3 — 5/1969, p. 496.

38 N. Constantinescu, în S.C.I.V., nr. 2, an XV, 1964, p. 233.

39 **Ruinele Curții domnești din Tirgoviște la 1847**, B.A.R.S.R., cabinetul de stampe, inventar nr. 887.

40 N. Kirculescu, **Curtea domnească din Tirgoviște**, desen colorat, B.A.R.S.R., cabinetul de stampe, A. D. I—70. Considerăm că ambele desene sînt făcute după natură.

41 Arh. St. București, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dos. nr. CMFW?SNRDLCMF?WM

dăduse încă din 1853 „pe seama acestui oraș — Chindia din vechea Curte domnească, ca să fie observatoriu la întimplarea de incendiu”. Se intenționa a se face „împrejurul acestui turn încăperi trebuincioase... arind și grajd și șopron unde să stea cai și instrumente la comanda focului”.⁴²

Pe teritoriul Curții domnești încep să-și găsească loc diferite construcții, adosate vechilor ziduri de incintă, construcții care se vor înmulți cu scurgerea timpului, așa după cum vedem într-o fotografie de la începutul veacului nostru.⁴³

Printre primele construcții se numără cea a lui Andrei Heraru, care, în 1855 „și-au clădit o mică casuță sub [...] zidurile domnești”⁴⁴.

Este interesant de subliniat că unul dintre poeții care au cîntat ruinele Curții domnești, slujind acum la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, se interesează prin adrese repetate de întrebuițarea ajutorului acordat de stat pentru întreținerea unuia din edificiile acestui perimetru istoric⁴⁵. Poetul nu este altcineva decît Gr. Alexandrescu.

Tîrgoviștea, începe să apară frecvent în descrierile epocii făcute de scriitori ca Théodore Margot⁴⁶ și Pantazi Ghica⁴⁷. Deși reparată de curînd, începînd din 1856 se constată la turnul Chindiei unele mici stricăciuni⁴⁸, care se vor accentua ulterior.

La 2 decembrie 1860, se constată că turnul cunoștea deteriorări însemnate.⁴⁹

20—76/1851. f. 13.

42 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 60/1855, f. 1.

43 Vezi „Curtea domnească din Tîrgoviște” de N. Constantinescu și Cristian Moisesescu, ed. a II-a, Ed. Meridiane, București, 1963. (fotografia nr. 3).

44 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 41/1856, f. 15.

45 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 28/1859, f. 8 și 10.

46 T. Margot, *O viațore din cele șaptespredece districte ale României. Antichități, curiozități naturale, orașe, monumente, date istorice, usuri și moravuri*, București, 1859, p. 66.

47 „O lacrimă pe normintul lui Cîrlova” și „Un boem român”.

48 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 54/1856, f. 1.

49 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 70/1860, f. 17: Tînciul cu care este așternută terasa este spart și luat de vînt în mai multe locuri, din care cauză grinzile învelitoare (căpriori) au putrezit și ploaia pătrunde înăuntru turnului.

2. Pavilionul (turnulețul cel mic) ce se înalță deasupra terasei, cum și clăpuleții de ziduri, în număr de 22, ce servesc de împrejmuire și în care se sprijină grilajul de fer, cu care împreună formează parapetul terasei, s-au măcinat și se macină de izbîrca ploilor.

3. Ușa de la pavilion ce dă pe terasă lipsește cu totul.

4. La cele două uși ce dau în cele două balcoane așezate în mijlocul nălțimei turnului lipsește broaștele.

5. Geamurile de la ferestre și uși mai toate sînt sparte.

6. Tavanul înăuntru a căzut.

Devizul alcătuit impunea acordarea unei atenții sporite pe linia impusă de Bibescu, spre a restaura o asemenea zidire monumentală „fiind trebuitoare lespezi de Malta încheiate cu ciment”. De asemenea, „Consiliul hotărăște ca să se facă din vreme numai aprovizionarea materialelor necesare, iar lucrarea reparațiilor să înceapă din primăvară.”⁵⁰

Deoarece nu existau fonduri, turnul Chindiei cunoaște numeroase reparații succesive la intervale de timp scurte (1862—1864, 1867—1869, 1874), dovadă că fondurile afectate erau mici, executându-se reparații cu eficiență temporară.

În condițiile procesului dezvoltării și modernizării statului român, reședințele de județ sînt evident afectate.

Legea promulgată la 28 martie 1872 și votată de adunarea deputaților la 20 aprilie 1887, autorizează Consiliul general al județului să construiască palat administrativ în afara spațiului cuprins între turnul Chindiei și biserica domnească.

Se prevedea, însă, ca „ruinele astăzi existente se vor întări și conserva cu spesele Consiliului județean sub privegherea unui arhitect al statului, spre a rămîne intacte”⁵¹.

În anul 1874, institutorul B. B. Secăreanu și inginerul Radulian, au răspuns chemării Ministrului Cultelor, Titu Maiorescu, dînd primele descrieri științifice ale bisericii și palatului domnesc, întocmind astfel prima fișă științifică a acestui însemnat monument.⁵²

În 1881 se întîlnește încercări de retusare a unor porțiuni de pietură în partea inferioară a cafasului, executate de Pană Hagi Avram.⁵³

Biserica domnească suferă de asemenea și o serie de reparații⁵⁴, făcînd ca starea bisericii să devină precară și prin intermediul arhitec-

50 Arh. St. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 44/1862, f. 3.

51 **Monitorul județului Dimbovița**, foaie de publicațiuni administrative și judecătorești din 10 mai 1887, an II, nr. 51.

52 Arhivele st. Dimbovița, fond Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 70/1874, f. 13—14. „Această biserică este zidită foarte solid, are arhitectură bizantină, ea există în partea dreaptă a curții îndată ce intri pe poartă. Zugrăveala este foarte veche, însă, bogată, căci florile care înconjoară fiecare tablou este în aur. Biserica are în fața icoanelor imperiale un amvon construit de zidărie solidă deasupra ușii la înălțimea de 3 m., servind de ședere domnului și doamnei, care corespundea aici direct printr-o ușă și racorda cu al doilea etaj din palat și care a fost construit în partea stîngă a bisericii la distanță de 4 m., avînd o scară de piatră cu trepte ce cobora în biserica de alături cu fotoliul episcopului. Din palat se mai conservă ruine, fragmente dintr-însul cu începere dinspre biserică pînă lingă turnul Chindiei (observatorul). Are mai multe subterane care corespundeau în cele patru laturi ale sale, mai cu seamă spre partea de răsărit la malul riului Ialomița, unde de vale, spre nord — est a fost tipografia. În partea stîngă a Chindiei a fost biserica numită a coconilor, astăzi nu mai există numai fundamentul și despre tradițiunea sa nu se poate afla nimic”.

53 Inscricția aflată sub pisania brîncovenească; v. și Arh. st. Dimbovița, fondul Primăria Tîrgoviște, dos. nr. 43/1885, f. 15.

54 Ibidem, dos. nr. 38/1874, f. 22.

tului oraşului se căuta „prin ce mijloace sau cu ce ...s-ar putea conserva acest local”.⁵⁵

Ministerul Cultelor nu putea suporta cheltuielile, cerind ca lucrările să fie executate de primărie. Din cauza acestor tergiversări, lucrările se efectuează de abia în decembrie 1881, avind ca antreprenor pe Ioniţă Stamatc⁵⁶. Cu această ocazie, biserica Domnească a fost acoperită cu tablă, făcînd a să se păstreze în bune condiţii.

Curentul de opinie pentru conservarea vestigiilor Curţii domneşti îşi găseşte expresia şi în presa dimboviţeană a vremii. Ziarul „Viitorul” a reluat această problemă, cerind cu vehemenţă conservarea monumentelor naţionale de la Curtea domnească, evitarea înăbuşirii acestora de noile construcţii.⁵⁷

În acelaşi timp, biserica domnească devine catedrală provizorie a oraşului, luînd locul Mitropoliei aflată în restaurare „cu ciocanul şi dinamita”.⁵⁸

Cu ocazia înfiinţării Comisiunii pentru conservarea monumentelor, se cerea primăriei să se treacă la inventarierea monumentelor istorice din oraş. În fişa de monumente întocmită acum, se menţiona biserica domnească, turnul Chindiei, ruinele palatului „din care exista numai ziduri, fără acoperişu şi cu bolti subterane”.⁵⁹ Deşi Al. Duda, directorul şcolii nr. 2 se plîngea că lucrarea este grea, cerind ajutorul preotului V. Oprescu, parohul Curţii domneşti, la această dată exista totuşi o lucrare de referinţă şi anume „Tîrgoviştea — schiţe istorice şi topografice” alcătuite de I. D. Petrescu, şi apărută încă din 1888 la Tîrgovişte.⁶⁰

Una din primele săpături făcute sub supravegherea Comisiei monumentelor istorice, se execută la cerere locală în interiorul bisericii domneşti „unde se află mormîntul marelui domnitor Matei Basarab, în scopul d-a descoperi aici osemintele acestui domnitor, cari după unii istorici s-ar afla depuse la Minăstirea Arnota din judeţul Vilcea”.⁶¹ Deci, N. Constantinescu nu are dreptate afirmînd că între „săpăturile” efectuate de Grigore Ghica în 1734 şi Virgil Drăghiceanu, nimeni n-a mai efectuat săpături.⁶²

55 Ibidem, dos. nr. 47/1875, f. 43.

56 Ibidem, dos. nr. 16/1881, f. 62.

57 *Viitorul*, ziar, din 25 octombrie 1883.

58 Virgil Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviştei*, Bucureşti 1933, p. 9—10.

59 Arh. st. Dimboviţa, fond Primăria Tîrgovişte, dos. nr. 36/1893, f. 25.

60 Această lucrare a constituit şi constituie şi astăzi un izvor important pentru cunoaşterea şi înţelegerea monumentelor din incinta Curţii domneşti. Datorită numeroaselor cereri, lucrarea a fost republicată cu unele mici completări, sub îngrijirea unui nepot al bătrînului paşoptist (Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviştea. Schiţe istorice şi topografice*, Oradea, 1929).

61 Arh. st. Dimboviţa, fond Primăria Tîrgovişte, dos. nr. 38/1895, f. 1.

62 N. Constantinescu, *op. cit.*, în „Studii şi cercetări de istorie veche”, an XV,

Rezultatul săpăturilor nu este consemnat în arhivele din Tirgoviște, probabil însă că ele conclud asupra faptului că Matei Basarab fuscse înmormîntat la Arnota.

Între 1894--1897, datorită avariilor înaintate ale bolții de la intrarea în incinta Curții domnești, se intenționează executarea unor reparații⁶³. În legea monumentelor istorice din 1895 sînt consemnate în rîndul monumentelor istorice Mitropolia, Curtea domnească și biserica Stelca.⁶⁴

În această perioadă tot mai mult se îndreaptă atenția spre Curtea domnească din Tirgoviște. Într-o conferință ținută la Ateneul român, la 17 decembrie 1898 Maica Smara consemna că un bătrîn plăpumar, care locuia în apropierea bisericii Sf. Vineri se plîngea că nu putea semăna din cauza zidurilor, arătîndu-i tirnăcopul știrbit⁶⁵. În același timp, un ziar dimbovițean al vremii arăta că în urma construirii Spitalului județean — în partea de nord a Curții domnești „*rufele și pansamentele bolnavilor [sînt] puse să se usuce pe ruini și bolnavii cu papuci și scufii [se plimbă] sub bolțile tainice ale palatului*”⁶⁶, cerînd curmarea acestei stări de lucruri.

În 1907, Virgil Drăghiceanu, secretar al Comisiei monumentelor istorice, întocmește prima cercetare mai atentă a monumentelor dimbovițene. În cadrul acestora, cele de la Curtea domnească, ocupă un loc însemnat. În textul afectat Curții domnești, se arăta că „*este nevoie de a i se destupa galeriile subterane (este vorba de palatul domnesc — n.n.), beciurile și pivnițele astupate cu gunoiul și murdăriile spitalului*”, și recomanda ca prin orice mijloace să se repare „*tot prin cărămidă veche zidurile, ce amenințau să cadă*”, precum și desființarea tuturor „*cotețelor, grajdurilor de măgari și orice altă destinație se dă dintr-un spirit practic și foarte vulgar unei clădiri ce a fost și trebuie să rămînă un palat*”⁶⁷.

Virgil Drăghiceanu, găsește turnul Chindiei într-o stare destul de precară, învelișul fiind distrus, iar scara amenințată de dărîmare.

Biserica domnească se prezenta cu acoperișul spart, printre șipcile bolților vîzîndu-se cerul, „*iar ploaia ce cădea în voie făcea o pastă noroioasă peste mormintele voievozilor*”⁶⁸.

Virgil Drăghiceanu, cerea măsuri grabnice în privința monumentelor din Curtea domnească. Datorită constatărilor făcute prin reprezentantul său, Comisia monumentelor istorice a luat inițiativa de a

nr. 2/1964, p. 228.

63 Arh. st. Dimbovița, fond Primăria Tirgoviște, dos. nr. 35/1895, f. 6 și des. nr. 22/1896, f. 3.

64 Ibidem, dos. nr. 61/1897, f. 2.

65 Maica Smara, **Schițe din Tirgoviște**, conferință ținută la Ateneul Român, București, 1899.

66 Ziarul „Dimbovița”, Valea Lungă-Cricov, mai, 1911.

67 Virgil Drăghiceanu, **op. cit.**, p. 7.

68 Ibidem, p. 14.

executa între 1907—1911 o primă restaurare științifică a Bisericii domnești. Conducerea lucrărilor a fost încredințată arhitectului N. Ghica-Budești⁶⁹.

Cu ocazia restaurării făcute, N. Ghica-Budești alcătuiește și primul articol asupra valorii artistice a Bisericii domnești⁷⁰.

Sub impulsul dat de aceste lucrări și acțiuni ale Comisiei monumentelor istorice, pentru sprijinirea lor eficientă și popularizarea lor, a istoriei noastre naționale în general, în rîndul populației locale, — ia ființă la Tirgoviște în 1913 asociația „*Făstrarea și propășirea datinilor strămoșești*“, care-și propunea în primul rînd „*înmulțirea cunoștințelor istorice și literare, înființînd o bibliotecă cu scrieri românești și organizînd conferințe cu subiecte istorice*“⁷¹.

Curtea Domnească, devine tot mai mult vizitată, fiind un monument care trezea interesul românilor de pretutindeni ce veneau aici ca la o adevărată vatră a istoriei naționale.

Este semnalată prezența lui Badea Cîrțan, neobositul peregrin ardelen. Pe urmele lui Badea Cîrțan, la 4 august 1906, vizitau Curtea domnească peste 300 de învățători și preoți din Banat⁷², pentru a călca pe urmele locurilor care amintesc de primul voievod ce a realizat unitatea națională. Ca un omagiu adus lui Mihai Viteazu, la 1 decembrie 1918, s-a sărbătorit pe teritoriul Curții domnești, printr-un Te-Deum, unirea definitivă a tuturor românilor⁷³.

În anul 1914, cu ocazia sărbătoririi lui C. Brîncoveanu, Virgil Drăghiceanu, prezentînd construcțiile rămase în urma voievodatului la Tirgoviște, publica planul de situație al Curții domnești, primul plan topografic care arăta în mod științific și minuțios situația Curții domnești înainte de începerea săpăturilor arheologice⁷⁴.

Congresul Ligii Culturale de sub conducerea lui N. Iorga, care are loc la Tirgoviște între 3—5 iunie 1928, prilejuiește din nou întîlnirea în perimetrul Curții domnești a unor numeroși pelerini din toată țara, îmbrăcați în frumoase și varii costume naționale.

Planul de situație executat de inginerul M. Constantinescu și găsit de noi dă o imagine aproape completă asupra rezultatelor săpăturilor efectuate de V. Drăghiceanu⁷⁵.

69 **Biserica domnească din Tirgoviște**, în „Buletinul comisiei monumentelor istorice“, 1911, p. 40—44.

70 **Biserica domnească din Tirgoviște**, în „Buletinul comisiei monumentelor istorice“, an. III, 1910, p. 117.

71 Ziarul „**Amicul poporului**“, Tirgoviște, 4 aprilie 1913.

72 Arh. st. Dimbovița, fond Primăria Tirgoviște, dos. nr. 161906, f. 42.

73 Ibidem, dos. nr. 1/1918.

74 V. Drăghiceanu, **În amintirea lui Constantin Brîncoveanu (1714—1914) Lăcașurile voievodului și viața lui: ochire arheologică și istorică**, București, 1914, p. 59—62.

75 **Amintiri, Comori uitate**, Biblioteca muzeului județean Dimbovița, manuscris.

În urma săpăturilor efectuate s-a degajat pământul care acoperise biserica-paraclis, în apropierea turnului, dărimată de cutremurul din 1802, așa cum am demonstrat în lucrarea de față. S-a mai degajat și spațiul dintre fostul palat și zidul de incintă, scoțându-se la iveală ruinele băii domnești și alte mici construcții.

Tot datorită săpăturilor efectuate de către V. Drăghiccanu, se stabilește pentru prima oară, în mod clar, delimitarea precisă a celor două palate.

Faptul că rezultatul săpăturilor nu a fost publicat, constituie și astăzi a lacună serioasă (dat fiind și autoritatea cercetătorului, printre primii arheologi medievali de la noi) în cunoașterea aprofundată a istoriei Curții domnești.

Singurul cercetător care folosește parțial rezultatele cercetării, este Barbu Slătineanu, analizând cablurile descoperite în urma săpăturilor⁷⁶.

Stînd de vorbă cu cîțiva lucrători, foști minieri, care nu găseau de lucru în această perioadă, aceștia au mărturisit că în săpăturile efectuate au descoperit în pământ bolta bisericii-paraclis cu urme de pictură, precum și piciorul mesei altarului în formă de spirală⁷⁷.

Vechiul deziderat al construirii unui muzeu de istorie la Tirgoviște, se apropie de momentul realizării lui. Ca prim amplasament al acestuia, a fost aleasă Curtea domnească.

La 23 iunie 1939, Tribunalul județean Dîmbovița a aprobat cererile de expropriere a unor imobile aflate împrejurul Curții domnești pentru degajarea terenului din jurul complexului Curtea domnească⁷⁸, conform adresei Comisiei Monumentelor Istorice din 1936.

La 7 iulie 1939, arhitectul Comisiei monumentelor istorice este prezent la Tirgoviște pentru a cerceta la fața locului și alte posibilități de degajare a teritoriului Curții domnești, precum și unele probleme de restaurare :

1. *Completarea zidului de împrejmuire și punerea sa în valoare.*

2. *Transformarea și restaurarea turnului clopotniței.*

3. *Eventuala dărîmare a clădirii cu etaj pînă la nivelul vechiului zid de împrejmuire*⁷⁹.

Lucrările preconizate s-au realizat în mare parte, această acțiune a Comisiei monumentelor istorice fiind un moment important în punerea în valoare a ruinelor palatului domnesc. Interesul cu care au fost

257, pagina 19.

76 Vezi „Revista istorică română, 1938, p. 56—67.

77 Mărturiile sînt luate de la Dumitru Bănică din Doicești, de 67 ani, și Stroe Gheorghe din Șolînga.

78 Ibidem dos. nr. 36/1939, f. 69. Tribunalul județului Dîmbovița aprobă cererea

79 Ibidem, dos. nr. 42/1939, f. 8.

primite de către tirgovișteni se vădește și prin faptul că deși situată în afara zonei expropriate, soția colonclului Gheorghe Georgescu (maiorul Dimiu, așa cum apare în romanul lui Camil Petrescu „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război”) își oferea imobilele sale „în folosul acestui monument istoric”⁸⁰.

Cutremurul din noiembrie 1940, afectează evident Curtea domnească și monumentele ei. Devizul întocmit pentru înlăturarea stricăciunilor, arată că erau necesare următoarele lucrări :

1. *Săpături pentru curățirea pământului, molozului, colturilor de cărămidă etc. din fața curții palatului domnesc. Pământul rezultat se va transporta în dosul sălei de arme.*

2. *Amenajarea zidurilor la partea lor superioară, acoperindu-se cu un strat de mortar de var și ciment în formă de streășină cu două ape, aceasta pentru a se evita pe cât posibil continuarea măcinării din cauza înghețurilor.*

3. *Repararea zidăriei actuale unde a existat mai înainte de cutremurul din 10 noiembrie 1940.*

4. *Consolidarea turnului prin legături de șină de fier încastate în zidărie (exterior), repararea zidăriei cu mortar de var și ciment*⁸¹.

Numai o parte din lucrările trecute în deviz au fost îndeplinite. În acest sens, amintim consolidarea turnului cu cercuri de fier, degajarea ruinelor de moloz și rămășițe de zid dărimate, importante lucrări de reparație la biserica Sf. Vineri⁸².

Împingerea României în cel de-al doilea război mondial a dus la împiedicarea lucrărilor de restaurare la Curtea domnească, măsurile preconizate fiind lăsate în părăsire.

După cum se observă, pînă acum am acordat atenție sporită obiectivelor din actualul complex muzeal Curtea domnească. Însă tot din ansamblul constructiv al vechii Curți domnești fac parte și biserica Sf. Vineri și casa parohială ridicată de doamna Bălașa și foisorul brîncovenesc și casele coconilor situate în afara zonei de incintă.

Casele coconilor situate în partea de sud a Curții domnești au ars în incendiul din 1713⁸³ și nu au mai fost refăcute. Ele s-au ruinat prin trecerea timpului : pe pivnițele acestora ridicându-se la sfîrșitul secolului al XIX-lea una din clădirile fostei prefecturi județene, actualmente Consiliul popular județean.

Foisorul brîncovenesc se afla în mijlocul grădinii domnești, în partea de est, fiind construit între 1697—1698. Situat în afara incintei Curții domnești, mai precis în spatele palatului, în partea către rîu, a avut o soartă categoric privilegiată față de celelalte construcții. Nu putem fi

80 Ibidem, dos. nr. 36/1939, f. 100.

81 Ibidem, dos. nr. 91/1941, f. 6.

82 Ibidem, dos. nr. 57/1941, f. 7 și 37.

83 Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod*

de acord cu părerea cercetătorilor Răzvan Teodorescu și Cristian Moisesescu, care consideră că primele stricăciuni le suferă construcția în 1714 și că ruinarea foișorului se datorește evenimentelor din 1737⁸⁴. Foișorul s-a degradat prin scurgerea timpului într-un ritm lent. La sfârșitul veacului trecut, pe locul grădinii domnești, aparținând în acea perioadă preotului Ion Constantinescu „se afla o movilă de ruini, țuguată, formată din blocuri mari de cărămidă și piatră, cu aspect de arcade, ieșite ca din pământ, alte ziduri compacte și suprapuse, în cuprinsul cărora se aflau deschideri de uși, ferestre, capiteluri cu forma lor inițială răsturnată, bucăți de tavane boltite pe tencuiala cărora se mai păstra zugrăvelile”⁸⁵.

Deoarece ruinele erau năpădite de verdeață, aici cuibărimdu-se și serpi, preotul a dărîmat zidurile pînă la temelii, făcînd astfel să i se piardă urma.

Săpăturile recente au scos la iveală numeroase fragmente de stucatură și pietură murală, constituind un argument în plus la ideea că foișorul s-a dărîmat într-o perioadă îndelungată de timp.

Dupăclădire, cercetarea istorică cunoaște o dezvoltare fără precedent. Istoricii români au acordat Curții domnești din Tirgoviște, important monument al istoriei noastre medii, o atenție care concordează cu importanța sa ⁸⁶. Noi săpături arheologice s-au efectuat în 1954 de către Vlad Zirra, în 1961 de N. Constantinescu și Gabriel Mihăescu și în 1963 de către Răzvan Teodorescu. Săpăturile lui Vlad Zirra au rămas și acum inedite. Săpăturile arheologice executate în 1961 descoperă prima intrare în pivnița lui Petru Cercel, iar prin degajarea pronaosului bisericii-paraclis, se ajunge la concluzia că turnul Chindiei este ridicat peste pronaosul acestei biserici. Se descoperă în același timp un material logat arheologic, constituit din cable, ceramică și monezi. Săpăturile din 1963 au scos la iveală o nouă intrare în pivnițele lui Petru Cercel, precum și foișorul brîncovenesc. S-au făcut lucrări de restaurare și consolidare a tuturor obiectivelor acestui complex de construcții, lucrări de care se leagă strîns numele arhitectului Cristian Moisesescu.

Cercetările fructuoase făcute în această perioadă, au dus la o profundă înțelegere a importanței monumentului și prin condițiile create de partid și de stat s-a putut ajunge la deschiderea, la 11 mai 1967, a complexului muzeal Curtea domnească-Tirgoviște, unul din cele mai însemnate din țară.

⁸⁴ Răzvan Teodorescu și Cristian Moisesescu, **Urmele unui monument brîncovenesc**

⁸⁵ Mihai Constantinescu, manuscrisul citat, pagina 51.

⁸⁶ Vezi „**Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească**” de Nicolae Stoicescu, în „Mitropolia Olteniei”, Craiova, 1966, p. 352—355; 509.

Curtea domnească din Tirgoviște, perimetru de dense vestigii ale istoriei noastre naționale, cunoaște astăzi ca loc de pelerinaj și adincă meditație, ca vatră de profunde emoții și mândrie națională, o nouă vîrstă a gloriei sale.

LA HISTORIA POST RECIDENCIAL DE LA CORTE PRINCIPESCA

DE TÎRGOVIȘTE

— R é s u m é —

Este capitulo sobre uno de los más importantes edificios del Medio Evo rumano, no bastante estudiado por los historiadores, trata de la historia de la Corte de los vaivodas (principes valacos), después de que la residencia de los vaivodas fué cambiada definitivamente de Tirgoviște a Bucarest, es decir después del reinado de Constantin Brîncoveanu. (1688—1714).

El estudio establece los años y las circunstancias en que empezó las primeras destrucciones de este complejo de edificios civiles y religiosas, el interes hacia la restauración de estos.

El estudio establece también por primera vez que la iglesia situada al norte del palacio de los vaivodas fué destuido por el gran terramoto de 1802.

Los otros dos edificios religiosas que componen el complejo se conserva hasta ahora.

Se dan tambien algunas dalas importantes sobre la torrecilla del jardin de Brîncoveanu.

El interes hacia las ruinas del palacio y del torreón Chindia, el sólo edificio civil que se mantiene en buenas condiciones es generado por el romanticismo literario rumano. El tema de las ruinas con pocas excepciones es cultivado de los poetas oriundos de Tirgoviște, y se refiere casi exclusivamente a los ruinas de esta vieja ciudad.

Las ruinas de la Corte de los vaivodas fué el simbolo de la vieja gloria ancestral del pueblo roumano. Ahora se executan las primeras restauraciones de los edificios civiles (el torreón Chindia) por Gh. Bibescu y Barbu Știrbei.

Un otro momento importante es la constitución de la Comisión de los monumentos históricos. Asi se explica las primeras escavaciones arqueologicas, entre las cuales recordamos las de Virgil Drăghiceanu. Los resultados de estas escavaciones no fueron publicados. El estudio da algunos testimonios sobre las escavaciones arqueologicas de Drăghiceanu.

Antés de la segunda guerra mundial la Comision de los monumentos historicos proyecta grandes trabajos de restauraciones que no se realizan. También no se realiza ni el proyecto del museo en el interior de la Corte de los vaivodas.

Despues de la Liberación del país del yugo fascista asistimos a una nueva epoca en la historia post-recidencial de la Corte de los vaivodas — Tirgoviște. Los estudios escritos y las nuevas escavaciones arqueologicas culminan con la inauguración del Complejo museal de la Corte principesca de Tirgoviște.